

Nr 491.

Av herr **Hjalmarson m. fl.**, *angående dels viss ändring av lagen om uppsikt å jordbruk, dels upphävande av lagen om kronans förköpsrätt.*

När beslut fattades av 1947 års riksdag om statliga åtgärder för genomförande av en yttre rationalisering av det svenska jordbruket, angavs att man genom denna rationalisering skulle nå tre mål. Dels skulle man genom att skapa större brukningsdelar möjliggöra effektiv sysselsättning för den till jordbruket knutna arbetskraften. Dels skulle man nedbringa jordbrukets produktionskostnader och därmed även dess behov av stöd från det allmännas sida. Slutligen skulle den yttre rationaliseringen vara ett viktigt medel till förhindrande av överproduktion genom att möjliggöra övergång till en mera extensiv drift än som kan bedrivas på de mindre brukningsdelarna. I fråga om medelsbehovet angavs i propositionen till 1947 års riksdag att till en början 20 å 25 milj. kronor i årliga bidrag kunde beräknas bli behövliga.

Den medelsanvisning, som till en början skedde, avsåg att möjliggöra en årlig bidragsgivning till den yttre rationaliseringen på 6 milj. kr. Beloppet har sedan nedsatts till 2,5 milj. kr. och föreslås för budgetåret 1954/55 till 1,5 milj. kr. Nettoutgifterna för de tre senaste budgetåren har dock varit mycket lägre än bidragsgivningssumman. Högsta beloppet, som redovisas för budgetåret 1952/53, har uppgått till 774 800 kronor.

Även om befrämjandet av den yttre rationaliseringen skett inte endast genom bidrag utan även genom lån, är det uppenbart att den yttre rationaliseringen inte blivit vad statsmakterna från början tänkt sig. Skälen härtill kan vara många. Dels har lantbruksnämndernas personal bundits vid tillsynen över de nya jordlagarnas efterlevnad. Dels har lantbruksnämndernas handhavande av förköpslagen varit sådant att det inte bidragit till att skapa ett förtroendefullt samarbete mellan ämbetsverket och jordbrukarna. Vidare synes den målsättningen för rationaliseringsverksamheten att av mindre brukningsdelar skapa basjordbruk i storleken 10—20 ha inte tett sig särskilt lockande, då jordbrukarna strävat efter att lösa sina driftekonomiska problem genom en motorisering för vars ekonomiska bärighet basjordbrukens arealer varit för små. Ur denna synpunkt är det beklagligt att skapandet av s. k. normjordbruk på 20—30 ha för två familjers arbete inte togs med i 1947 års beslut om den yttre rationaliseringen, när det ändock gällde att nybilda jordbruk. Det synes

även ha varit så, att förekomsten av småbruk betingats av sådana naturliga omständigheter, som hindrat bildande av större brukningsenheter. Dessa förhållanden lägger alltså hinder i vägen för den yttre rationaliseringen.

Huvudorsaken till att jordbrukarna inte med något större intresse utnyttjat den hjälp staten velat bjuda dem till yttre rationaliseringsåtgärder har varit, att de fördelar i fråga om effektiv sysselsättning och nedbringade produktionskostnader, som den yttre rationaliseringen syftade att ge, med mycket mindre besvär och tidsutdräkt kunnat nås genom driftsekonomiska förbättringar, t. ex. utnyttjande av traktordrift även vid mindre jordbruk.

Att utvecklingen gått i sådan riktning betyder att ingen skada är skedd genom att den yttre rationaliseringen inte blivit vad man väntat. Tvärtom har staten därigenom besparats stora utgifter. Att jordbruket från 1939 minskat sin arbetsstyrka med 26 procent och ändå ökat produktionen med bortåt 15 procent har satt märkbara spår efter sig i jordbrukskalkylen på både utgiftssidan och inkomstsidan. Detta har också betytt ett väsentligt förbilligande av vår livsmedelsförsörjning. Det enda av de tre målen för den yttre rationaliseringen, som man inte nått på den driftsekonomiska vägen, är produktionsminskningen. Där har resultatet blivit det rakt motsatta, främst därigenom att hästarnas ersättande med traktorer friställt förut för foderodling disponerad mark för livsmedelsproduktion. I detta hänseende torde en intensifiering av den yttre rationaliseringen numera inte kunna åstadkomma någon ändring. Skall en produktionsminskning rationaliseras fram, torde överförande av odlad jord till skogbärande mark vara den enda utvägen. Att åstadkomma detta torde vara en uppgift för den inre rationaliseringen, sedan hindren härför genom uppsiktslagen över jordbruk undanröjts.

Det finns ingen anledning att räkna med någon ändring eller tillbakagång i fråga om den nu skeende utvecklingen, så att den yttre rationaliseringens betydelse blir vad man 1947 tänkte sig. I stället är en omprövning av den yttre rationaliseringens problem redan nu befogad så klart som utvecklingens resultat ter sig.

Vi anser inte att statens befrämjande av den yttre rationaliseringen bör upphöra. Dess tanke var riktig och motiveringen bärande även för framtiden. I den mån inom jordbruket finnes intresse för att sammanföra mindre brukningsdelar till större, bör staten hjälpa till med rådgivning, bidrag och lån. I den mån lantbruksnämnderna genom en aktiv inköpspolitik kan skapa förutsättningar för rationaliseringsåtgärder, är även detta till fördel. Den yttre rationaliseringens betydelse skulle bli än större om målsättningen vidgades till nybildande av större jordbruk än basjordbruk.

Vid en omprövning av den yttre rationaliseringens problem anser vi att frågan om förköpslagens upphävande bör beaktas. Statens förköpsrätt är en tvångslag, som uppenbart ej är motiverad för genomförande av en yttre rationalisering av den omfattning det nu och för framtiden kan bli fråga om.

Förköpslagens behövlighet motiverades vid sin tillkomst därmed att en sådan lag var nödvändig för att genomföra en yttre rationalisering av den omfattning man tänkt sig. Nu har man haft förköpslagen till hjälp utan att den i nämnvärd grad medverkat härtill. Huvudsyftet med den yttre rationaliseringen har nåtts på andra och genare vägar. Förköpslagens tillämpning har dock vållat orättvisor och irritation och krävt ett betydande administrativt arbete. Även bland lantbruksnämndernas tjänstemän finnes nu den uppfattningen att förköpslagen för lantbruksnämndernas verksamhet mer är en belastning än en hjälp.

Som förköpslagen aldrig kan användas utan att någon berövas rätten att stanna kvar vid det jordbruk han frivilligt valt att köpa, bör den avskaffas för att inte ställa till flera orättvisor än den redan gjort. Ett i vissa fall byråkratiskt handhavande med orimligt långa tider för klagomåls avgörande har ytterligare skärpt lagens skadeverkningskraft. Den makt förköpslagen lägger i statens hand att påverka strukturrationaliseringen inom jordbruket och påverka jordbrukarnas fria val av arbetsplats saknar motsvarighet inom näringslivet i övrigt.

Vad som ur rationaliseringssynpunkt kommer att hända om förköpslagen borttages blir endast att statsmakterna blir urständssatta att hindra en person att träda till som ny ägare av ett jordbruk, vilket är så litet att det enligt rationaliseringsreglerna borde upphöra. Men då tillträdet alltid sker på den tillträdandes egen risk, bör staten kunna vara så generös att sådant finge ske, då ju jordbrukets produktion nu är så stor att den mer än täcker vad som ur beredskapssynpunkt ansetts nödvändigt. Avflyttningen från jordbruket har redan tillfört övriga yrken mycken arbetskraft. Viktigare än att detta fortsätter med förköpslagens hjälp torde i många fall vara, att man inte förhindrar arbetskraftens frivilliga kvarstannande vid de mindre jordbruken i de stora delar av landet, där detta är av mycket stor betydelse för skogsbrukets förseende med arbetskraft. Betydelsen av detta framhölls särskilt starkt vid riksdagsmännens resa i Västerbotten sommaren 1953.

Även jordförvärvslagen, som tillkom bl. a. för att hindra att för rationalisering lämplig jord såldes före förköpslagens tillkomst, lägger med sitt förbud för jordbrukare att utan tillstånd tillköpa jord onödiga hinder i vägen för det skapande av tvåfamiljsjordbruk, som i dagens läge borde vara den lämpligaste målsättningen för *nybildning* av jordbruk.

Frågan om jordförvärvslagens fortsatta giltighet och eventuella ändrande har emellertid varit behandlad av riksdagen efter 1952 års nyval till andra kammaren, och vi vill därför inte f. n. ställa yrkande i denna fråga. Även rationaliseringsverksamheten och förköpslagen är visserligen föremål för utredning, men vi är inte övertygade om att utredningen enligt direktiven är inriktad på att beakta de synpunkter på rationaliseringsverksamheten vi här anfört.

Ett skäl för riksdagen att ägna rationaliseringsfrågorna nytt intresse vid årets riksdag är jämväl det allmänna intresse, som från konsumenthåll i pressen, i avhandlingar och genom framställningar till Kungl. Maj:t ägnats jordbrukets rationalisering. I många fall har därvid understruktens rationaliseringens betydelse för livsmedlens förbilligande. När man observerat de obetydliga resultat som nåtts genom den yttre rationaliseringen, har man på konsumenthåll trott, att denna med vett och vilja motarbetats av jordbrukarna. Som vi här visat har emellertid bättre resultat nåtts genom den av jordbrukarna själva genomförda och i stort sett av dem själva bekostade motoriseringen. Det torde därför inte finnas något skäl för att konsumenterna skulle önska att den med den yttre rationaliseringen förbundna men utvecklingshämmande förköpslagen bibehålles. Upplysta talesmän för konsumentintresset har också ställt sig på denna ståndpunkt.

Med stöd av vad vi här anfört hemställer vi,

att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utfärdande av sådana bestämmelser att bidrag från anslaget till jordbrukets rationalisering må kunna utgå även för nybildande av jordbruk av normjordbruks storlek och för odlad jords överförande till skogbärande mark;

att riksdagen av Kungl. Maj:t begär förslag till för genomförande av ovanstående yrkande nödvändig ändring av lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk;

att riksdagen beslutar att lagen av den 30 juni 1947 om kronans förköpsrätt upphör att gälla den 30 juni 1954.

Stockholm den 27 januari 1954.

Jarl Hjalmarson.

Martin Skoglund.

Folke Kyling.

T. G. v. Seth.

Ernst V. Staxäng.

Elis Håstad.

E. Birke.